

ZİRAİ TEKNOLOJİDE İLERLEMELER VE ARAZİ REFORMU

Yazan : Dr. Reşat AKTAN

Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat
Doçenti

Yazar'ın Notu — Birleşmiş Milletlerin Gıda ve Tarım Teşkilâtı, Amerika Birleşik Devletleri Milletlerarası İşbirliği İdaresi (International Cooperation Administration) ve Irak Hükûmetinin yardımlarıyla Orta Doğu memleketleri arazi meseleleri mevzuu üzerinde geçen sonbaharda Irak'ta bir seminer ve ayrıca bir yetiştirme merkezi tertip etmiş bulunmaktadır. Türkiye dahil on iki Orta Doğu memleketinin iştirak ettiği bu Seminer, 1 ilâ 21 Ekim 1955 tarihleri arasında Şimali Irak'ta, meşhur Sultan Salahaddin Eyyubi adına izafe edilen bir sayfiye mahallinde yapılmıştır.

Adı geçen memleketlerin, ziraat, ekonomi, imar vesaire gibi milli ekonomileriyle ilgili vekâlet ve dairelerine veya üniversite vesair ilim ve araştırma müesseselerine mensup selahiyetli mütehasıslarını gönderdikleri bu Seminere memleketimizden Başvekâlet Toprak ve İskân Umum Müdürü Bay Necati Turgay, Ziraat Fakültesi Ekonomi ve İşletmecilik Profesörü Dr. Kâzım Köylü ve Ziraat Vekâleti Ziraat İşleri Umum Müdür Muavini Bay Nebih Yalaz iştirak etmişlerdir.

Üç hafta müddetle yapılan münakaşa ve müzakerelerde Pa-kistandan Libyaya, Türkiyeden Sudana kadar uzanan Orta Doğu bölgesinin pek çeşitli, aynı zamanda muğlak olan arazi meseleleri her bakımdan incelenmiş, muhtelif memleketlerin arazi ile ilgili çalışmalarının ve elde ettikleri tecrübelerin muhasebesi yapılmış, Seminere iştirak eden teknisyen, ilim adamı ve idareciler arasında geniş bir fikir teatisinde bulunulmuştur. Daha ziyade genç idarecilerin ve teknisyenlerin katıldıkları Yetiştirme Merkezi ise, ilk üç haftası zarfında Seminer toplantılarına iştirak etmek suretiyle üç ay müddetle devam etmiştir.

Aşağıdaki etüd, Orta Doğu Arazi Meseleleri Merkezinin hazırlanması ve fiilen idaresi safhalarında Gıda ve Yarım Teşkilâtının Bölge Mütahassısı ve Münakaşa Lideri olarak vazife görmek şerefine nail olan yazar tarafından 16 Ekim 1955 tarihindeki umumi heyet toplantısına bir tebliğ halinde sunulmuş bulunmaktadır.

*
**

Bu tebliğin incelemeğe çalıştığı hususlar şöylece hülasa edilebilir: (a) Ele alınan mevzuun önemli ve muğlak meseleleri üzerindeki konuşmaları açmak ve semereli münakaşalar için bir zemin hazırlamak; (b) umumiyet itibariyle ziraat sektöründe meydana gelen teknolojik ilerlemelerle müessesesevi değişmeler arasındaki esas münasebetleri araştırmak; (c) teknolojik ve müessesesevi reformların gayelerini ve muhtemel tesirlerini kısaca incelemek; ve nihayet, (d) Orta Doğu memleketleri ziraatinin hali hazırda kısmen içinde bulunduğu ve er veya geç yaşamak zorunda olduğu bu iki türlü reform hareketi arasındaki müteakabil bağılığa işaret etmektir. Bu gibi muhtasar bir etüdün, ziraat sahasında şimdiye kadar başarılan her türlü teknolojik ilerlemelerin tam bir izahını yapmasına veya çeşitli arazi reformlarını teferruatlı bir şekilde incelemesine pratik bakımdan imkân olmadığı aşikârdır.

I — Ziraat Sahasındaki Teknolojik Terakkilerin Mana ve Ehemmiyeti:

Dünyanın iktisaden ileri gitmiş memleketlerinin bugünkü yüksek ekonomik refah seviyesine erişmelerinde, verimli ve müessir olduğu kadar gelişmiş ve kalkınmış bir ziraate sahip olmalarında ilmin ve teknolojik terakkilerin tatbikat sahasına konulması hadisesi hayatî bir rol oynamıştır. Bir çok gelişmiş memleketlerde son yüzyıl zarfında yaratılan teknolojik ilerlemelerin zirai istihsal üzerine yaptığı müspet tesirler hayret edilecek derecede semereli olmuştur. Bu bir asır zarfında dünya nüfusunun muazzam artışlar kaydetmiş bulunmasına rağmen Ondokuzuncu Yüzyılın ilk yarısında iktisatçıları olduğu kadar muhtelif sınıftan münevverleri de şiddetle endişelendiren gıda maddeleri kıtlığı korkusu, dünyanın ekseri bölgeleri için artık tamamen ortadan kalkmış bulunmaktadır. İktisaden gelişmiş memleketlerin hepsinde de sermayenin ve işgücünün müessiriyetleri ve arazinin verimliliği devamlı olarak artmaktadır. Ziraat sektörünü faydalandıran fevkalâde çok sayıdaki keşif ve icatlar sayesinde, istikbale ait tahminler ve potansiyel imkânlar, şimdiye kadar olduğundan daha az parlak değildir.

Ziraatte böyle büyük bir inkilap yaratan teknolojik terakkilerin en önemlileri acaba nelerdir? Umumi olarak ifade etmek icabederse, adı

geçen ilerlemeler, zirai istihsalin verimini ve müessiriyetini artırmak maksadıyle insan zekâsının mahsulü olarak teknik sahasında meydana getirilen her türlü keşifleri ve islahatı içerisine almaktadır. Bir manasında ziratte teknolojik terakki, yüksek istihsal kapasitesine sahip nebatlar veya hayvanlar meydana getirmek ve mümkün olan en elverişli yetiştirme şartlarını bunlar için temin etmek ve hazırlamaktan ibarettir. Teferruatlı olarak bu terakkilerin hepsini saymağa kalkmadan bazı önemli grupların bir listesini aşağıdaki şekilde çıkarabiliriz:

Yüksek verim temin eden veya makûs atmosferik şartlara, hastalık ve zararlara karşı mukavim olan veyahut ta her iki hassayı birden ihtiva eden islah edilmiş nebat ve hayvan varyeteleri; daha iyi istihsal metodları ve yetiştirme usulleri; daha müessir alet, makina ve vasıtalar; toprak ve su servetlerinin korunması ve daha iyi bir şekilde kullanılması; her nevi gübrelerin, organik artıkların ve daha mütekâmil yemleme usullerinin kullanılması; nebati ve hayvani hastalıkların ve zararların kontrolü; çeşitli zirai istihsallerin bir işletme içerisinde elverişli bir şekilde birleştirilmesi; daha mütekâmil marketing metodlarının ve teşkilâtının kullanılması, ilâh.

Ziraat sektöründeki teknolojik terakkinin bir hususiyeti, her nevi islahatın bütün milletlerin müşterek malı olması ve bu islahatın kullanılması hususunda hemen hiç bir kimsenin veya teşekkülün her hangi türlü bir patente sahip bulunmamasıdır. Bu durum, bahis mevzuu edilen islahatın dünyanın her tarafına dağılmış çeşitli zirai topluluklar tarafından kabul ve tatbik edilmesini ve adaptasyonunu kolaylaştırmaktadır. Bununla beraber, ziraat sahasında en ileri gitmiş memleketlerde bile, malûm olan veya mevcut bulunan teknolojik terakki seviyesi ile bunlardan çiftçiler tarafından pratik olarak tatbik edilen kısmı arasında bir boşluk, mesafe bulunduğu görülmektedir. Bu sebeple, 'teknolojik terakki' tâbiri biraz müphem olup bu seviyelerden hangisini kastedtiği ve ifade ettiği her zaman sarih bir şekilde anlaşılmamaktadır.

II — *Teknolojik Terakkilerin Tatbikatına Tesir Eden Şartlar:*

Ziraatte teknolojik terakkinin asıl gayesi istihsalin müessiriyet ve verimliliğini arttırmak olduğuna göre, bunların tatbikat sahasına konulması işi, esas itibariyle bir ekonomik mesele halini almaktadır. Muayyen bir zirai toplulukta bu terakkilerin ne dereceye kadar tatbik edileceği hususu, büyük mikyasta, bir bütün olarak memleketin iktisadî gelişme seviyesine tabidir. Her ne kadar bu teknik değişmelerin pratik tatbikatı da bizatihi keşiflerin kendisi kadar ehemmiyetli ise de, bu tatbikat işi ilk bakışta zan edildiği kadar kolay olmamaktadır. Zira (a) çiftçi topluluklarının ekserisinde rastlanan muayyen bazı manialar, ve

(b) teknolojik değişmelerin bir cemiyet tarafından kabul ve istimali için önceden bazı şartların temini zarureti gibi faktörler bu terakkilerin tatbikatını güçleştirmektedir.

Yeniliklere karşı zirai cemiyetlerde görülen başlıca manialardan birisi olarak hemen hemen bütün dünya çiftçilerinde rastlanan, her nevi değişikliğe karşı şüpheli bir tavır takınma hadisesini zikredebiliriz. Çiftçilerin böyle bir şüphe izhar etmeleri sebeplerinden birisi hakiki bir temele dayanır, ve hemen hemen bütün değişmelerin, fakat bilhassa bunlardan iyi tertip edilmemiş ve tam olarak tecrübe edilmiş olanların muayyen miktarda risk ve gayrimuayyeniyet unsuru ihtiva etmeleri vâkıasıyla yakından ilgilidir. Umumiyetle çiftçilerin yeter derecede genel kültüre sahip olmamaları ve çeşitli imkânlardan haberdar bulunmamaları hadisesi ile birlikte an'anelere bağlılık hisleri, teknolojik değişmelere karşı çiftçilerin zihinlerinde yerleşmiş bulunan şüpheleri daha da şiddetli bir hale getirir. Zirai an'anelere ve âdet haline gelmiş yetiştirme usullerine bağlılık hisleri bile bir çok hallerde hakiki temellere dayanabilir. Bu sebeple, bir zirai cemiyette her hangi bir anda kullanılmakta olan teknik usul ve vasıtalar, ciddi ve dikkatli bir araştırmaya tâbi tutulmadan yekden ve tamamen red edilmemelidir. Zira, en eski bir san'at olan ziraat, beşer tarihinin başlangıcındanberi bütün insan cemiyetlerince bilinmektedir, ve uzun zaman denenmiş, her nevi tasfiyeye (seleksiyona) tâbi tutulmuş, toptan bir şekilde ve kolay kolay ihmal edilmemesi gereken muazzam bir tecrübeler yığını berabesinde taşımaktadır.

Diğer taraftan, okumuş ziraatçiler ve mütehassıslar tarafından çiftçilere tavsiye edilen, kabul ve tatbiki teklif edilen yeni teknik usul ve vasıtalar, çiftçilerin içinde buldukları şartlara her zaman en uygun gelecek teknik olmayabilir; ve bu hususta muhtelif memleketlerde pek çok hatalar yapılagelmiştir. Teknisyenlerin ve zirai yayım memurlarının yaptıkları bazı gayri kabili tatbik tavsiyeler yüzünden, çiftçilerin yeniliklere karşı olan şüpheli tutumlarının bazan istenmiyerek takviye edildiği de olmuştur.

Yukarıda sayılan bu vâkıalar, ekseri ahvalde çiftçilerin teknik terakkilerin mahiyeti ve iktisadî ehemmiyeti hakkında yeter derecede malûmata sahip olmamaları hadisesiyle birleşince, zirai topluluklarda bir sosyal atalet yaratır; ve bu atalet, her türlü değişmelerin kabulünü güçleştiren kuvvetli bir mania haline gelir. Bundan dolaydır ki çiftçi grupları arasında teknolojik değişmelerin yayılmasını teşvik etmek vazifesiyle mükellef kimselerin en önemli vazifelerinden birisi evvelâ bu sosyal ataleti ortadan kaldırımağa çalışmak olmalıdır.

Teknolojik ıslahatın tatbikatı bakımından lüzumlu olan şartlar arasında, çiftçilerin kalkınma hususunda bir arzu duymaları ve istek göstermeleri en başta gelir. Bu arzu ve isteğin doğması için ise toplumun, hali hazırda içinde bulunduğu şartlardan bir bakıma gayri memnun olması icabeder. Bununla beraber, bir cemiyette sadece memnuniyetsizlik hislerinin mevcut olması bu toplulukta bir değişme arzusunun doğması için kâfi gelmiyeceği de muhakkaktır. Buna ilâveten, cemiyeti teşkil eden fertlerin, daha iyi alternatif imkânlar hakkında kâfi derecede bilgi sahibi olmaları ve bu iyi alternatifi kabul ettikleri zaman elde edecekleri menfaatleri takdir edebilmeleri için oldukça rasyonel bir düşünce tarzına malik bulunmaları da gerekir. Eğer böyle bir arzu bahis mevzuu edilen gurup içinde kendiliğinden doğmamış ise, toplum liderleri ve halka hizmeti gaye edinmiş kimseler tarafından bu değişme arzusu cemiyete pek âlâ aşılabilir. Mamafi, kalabalık kütleler arasında böyle bir arzu yaratma teşebbüsünün bazan bir hayli zorluk ve gayreti icabettirebileceği de göz önünden uzak tutulmamalıdır.

Ziraatte teknolojik terakki elde etmenin diğer bir şartı, evvelâ bizatihi icatların teşviki ve yaratılması hususunda, ikinci olarak ta bu keşiflerin çiftçiler tarafından kabul ve tatbiki hususlarında devletin liderlik yapması, yardım ve himayede bulunmasıdır. Malûm olduğu üzere, bütün dünyadaki zirai işletmelerin ekseriyeti küçük çapta, atomistik mahiyette bulduklarından, münferit ziraat teşebbüsleri, sanayide olduğu gibi araştırmalar yaparak icat ve keşifleri meydana getirmek imkân ve vasıtalarından mahrumdurlar. Bundan dolayıdır ki, bir zirai cemiyet ne kadar iyi organize edilmiş ve ilerlemiş olursa olsun, teknolojik terakkilerin hepsini veya hiç olmazsa büyük bir ekseriyetini bizat devlet temin etmek zorundadır. Esasen her memlekette zirai araştırma ve incelemelerin devlet eliyle ve onun liderliğinde organize edilmesinin ve yürütülmesinin asıl sebebi de budur.

Ziraatle ilgili keşiflerin bir hususiyeti, bunların hemen hemen hepsinin de muayyen bir tabii, iktisadî ve içtimaî muhit için yaratılmış olmaları ve ancak böyle belirli bir muhitte muvaffakiyetle ve kârlı bir şekilde kullanılabilmesidir. Bu sebeple, belli bir muhit için meydana getirilen bir yenilik, değişik şartların icabettirdiği adaptasyon ve ayarlamalar yapılmadan, başka bir muhitte kullanılmak üzere olduğu gibi alınmaz. Bu durum, her türlü terakkilerin kabul ve tatbikatında muayyen miktarda deneme ve testlerin yapılmasına lüzum bulunduğunu ifade eder. Umumiyetle bu gibi deneme ve testler, ancak amme müesseselerinin deruhte edebilecekleri kadar masraflı ve zaman alıcı gayretleri icabettirir.

Devletin vazifesi sadece yukarıda sayılanlardan da ibaret değildir. Denenmiş ve muayyen şartlara adapte edilmiş bulunan bir yeniliği köye getirmek, onun elverişli ve muvaffakiyetli bir şekilde tatbik edilmesini garanti etmek üzere çiftçilere tavsiyelerde bulunmak, onları yetiştirmeye tabi tutmak, ve ayrıca terakkinin tatbikatını kontrol etmek vazifeleri de devletin mükellefiyetleri arasında bulunmaktadır. Çiftçilerin umumi kültür ve teknik bilgi seviyeleri, sahip buldukları teşebbüs kabiliyeti, ve bunlara ilâveten, sosyal atalet ve işbirliği ruhunun cemiyette yerleşme nisbeti, bu maksatla devletin yapmak mecburiyetinde bulunduğu işlerin nevilerini ve sarfetmek zorunda bulunduğu gayretin hacmini tayin ve tespit eder.

Diğer bir şart, faydalı ve kârlı olduğu tespit edilen bir değişikliği yapmak arzu eden ve yapmağa âmade bulunan kimselerin yeter miktarda sermayeye sahip bulunmaları zaruretidir. Teknolojik değişmelerin ekseriyeti muayyen miktarda masrafın çiftçi tarafından yapılmasını icabettirdiğinden, çiftçi elinde kullanılmaya hazır bir sermayenin mevcudiyeti lüzumu teknolojik terakki bakımından çok önemli, hatta bazan hayati ehemmiyeti haiz bir şart haline gelmektedir. İstisnasız olarak iktisaden az gelişmiş memleketlerin hepsinde görüldüğü gibi, zirai sektörde kronik bir sermaye kıtlığı cari ise, devletin çiftçilere murakabeli kredi (supervised credit) sağlaması, subvansiyonlar vermesi, vergi ve kira istisnası veya reddiyatı tanınması şekillerinde yapacağı malî yardımlar, zirai kalkınma projelerinin başarı ile neticelendirilmesinde çok faydalı olabilir. Bu gibi malî yardımlar, zirai kalkınma projelerinin başarı ile neticelendirilmesinde çok faydalı olabilir. Bu gibi malî yardımlar cemiyette belirmeğe başlayan değişme temayüllerini kuvvetlendirmek, ve aynı zamanda, teknolojik terakkilerin tatbikatında karşılaşılan riskleri ve gayri-muayyenlikleri azaltmak maksatlarıyla de kullanılabilir.

III — Ziraatte Teknolojik Terakki ile Arazi Mülkiyet ve Tasarruf Durumu, İşletme Büyüklüğü ve Kuruluşu Arasındaki Münasebetler:

Bir memlekette cari bulunan arazi mülkiyet ve tasarruf durumu, teknolojik terakkilerin kabul ve tatbik edilmesi üzerinde büyük tesirler icra eder. Zira, arazi mülkiyet ve tasarrufu bakımından farklı durumlarda bulunan çeşitli çiftçi gruplarının teknik değişmelere karşı tavır-hareketleri ve terakkilerden elde edecekleri menfaatler birbirinden çok farklı olmaktadır. Ekseri ahvalde, bu grupların her birisi arzu edilen değişmeleri yapma bakımından farklı temayüllere sahiptirler. Buna ilâveten, muhtelif gruplara mensup kimselerin terakkileri kabul et-

mek hususundaki arzuları, malî iktidarları ve kültürel kapasiteleri de büyük mikyasta tehalüf edebilir. Misal olarak iki ekstrem ele alalım. Kendi mülkiyetinde bulunan bir araziyi işliyen bir çiftçi, zirai faaliyetlerle ilgili yenilikleri yapmaktan fazlasıyla menfaattar olacağı gibi, bu hususta her türlü teşviklere de sahip bulunmaktadır. Zira, bu kimse, hareketlerinde büyük mikyasta serbestliğe ve arazi tasarrufu bakımından geniş nisbette emniyete de mazhar bulunmaktadır. Umumiyetle bu gibi çiftçiler değişiklik yapma bakımından yeter derecede malî iktidara ve kültürel imkânlarla maliktirler, ve bu gruplar arasında terakki arzusu daha kolaylıkla yerleşebilir. Diğer taraftan, işlediği araziye tatmin edici ve emniyet verici şartlarla bağlı bulunmayan bir ortakçı terakki için lüzumlu bulunan teşviklerden umumiyetle mahrum bulunur, ve hatta arzuya şayan olan bu değişimleri yapmak istese bile onu bu emelinde muvaffak edecek malî imkânlarla sahip olamayabilir. Umumiyetle bu gibi ortakçılar daha aşağı bir umumi kültür ve teknik bilgi seviyesinde olacaklarından, kendi zirai faaliyetlerinde bir islahat yapmağı hatta düşünemeyecek bir durumda bile bulunabilirler. Bu iki ekstrem sınıf arasında kalan çiftçi grupları içinde teknolojik terakki bakımından çeşitli menfaat ve tutumlara, iktidara ve kapasitelere rastlanır.

Bu münasebetle, bahis mevzuu olan terakkinin çeşit ve mahiyetinin, onun kabulü ve tatbiki noktai nazarından oynadığı rol üzerinde kısaca durmak yerinde olacaktır. Teknolojik değişmelerin bazıları umumiyet itibariyle zirai istihsal faaliyetinin icrasında nisbeten daha fazla miktar ve kesafette sermayenin kullanılması mahiyetindedirler. İnsan veya hayvan enerjisi yerine motor ve makinaların ikame edildiği her türlü makinalaşma hareketleri, daha mütekâmil yemleme usulleri, yeraltı ve yerüstü sularının kullanılması suretiyle, fakat bilhassa yeraltı sularıyla yapılan sulamalar, teraslama gibi bazı toprak servetini koruma usulleri, kimyevi gübrelerin ve mücadele ilâçlarının kullanılması vesaire nisbeten yüksek sermaye yatirimını ve tekâsüfünü icabettiren bu grup terakkilere misal olarak verilebilir. Ekseri sermaye yatirimlarının meyvaları umumiyetle uzunca bir zaman fasılası sonunda elde edildiğinden ve yatirimı yapan kimsenin daha başlangıçta bu masraflarının karşılığını alacağı hususunda teminata sahip olması gerektiğinden, arazi mülkiyet ve tasarruf durumundaki emniyet bu gibi sermaye teksifini icabettiren değişmelerin yapılmasında çok önemli, hatta hayati bir faktör haline gelir. Bu grup terakkiler, aynı zamanda, daha geniş bir hareket ve karar verme serbestliğine de lüzum gösterir. Zira bunlar, değişikliklerden evvelki şartlara nazaran daha büyük farklılıklara delâlet eder, daha büyük sermaye yatirimlarını gerektirir, ve dolayısıyla daha geniş riskleri ve gayri-muayyenlikleri ihtiva eder. Bu kabül islahatları

hatın başarılmasında işletme büyüklüğü ve kuruluşu, tarlaların şekilleri ehemmiyetli faktörler olabilir. Meselâ, küçük işletme, parçalanmış ve acaip şekilli tarlalar makinalaşma hareketini tahdid eden faktörler arasındadır. Keza bu gibi tahdid edici faktörler masrafları artırmak ve islahatı kâr getirmeyen bir hale getirmek suretiyle de yeni bir teknik usulün tatbikatını vasıtalı bir şekilde önleyebilir.

İkinci grup teknolojik değişmeler daha ziyade bir bilgi meselesinden ibaret olup umumiyetle fazlaca sermaye yatırımını icabettirmeyecek mahiyettedirler. Daha müterakki istihsal metodları, daha iyi tohumluk ve damızlıkların kullanılması, tesviye münhanilerine uygun olarak toprağı işlemek gibi bazı su ve toprak servetlerini koruma usulleri, sun'î tohumlama suretiyle hayvan teksiri, münavebe vesaire gibi nisbeten az sermaye yatırımını, fakat daha fazla işgücü veya teknik bilgi tekâsüfünü icabettiren terakkiler ikinci grup değişmeler arasında zikredilebilirler. Bu grup değişmelerin tatbikatında teknik eğitim ve zirai yayım faaliyetleri en önemli rolü oynarlar. İşletme büyüklüğü ve kuruluşu, hatta arazi mülkiyet ve tasarruf durumu terakkinin sür'atı üzerinde doğrudan doğruya önemli bir tesir icra etmiyebilir.

Bununla beraber, muvaffakiyetli bir zirai yayım programının tatbikat sahasına konulması ve çiftçi sınıflarınca teknik bilginin hazımlanması hususları, bu kimselerin umumi kültür seviyeleri ve içinde buldukları arazi mülkiyet ve tasarruf şartlarıyla vasıtalı bir şekilde ilgilidir. Bundan başka, münavebe, toprak servetinin korunması, tabii gübrelerin kullanılması vesairede olduğu gibi tesirleri uzunca müddet devam edecek islahat bahis mevzuu olduğunda arazi tasarruf emniyeti gene lüzumlu bir hale gelir. Yukarıda söylenenlere ilâveten şu noktayı da belirtelim ki her iki grup terakki arasındaki farklılık daima kesin bir şekilde görülmez, ve ikinci grup değişmelerin tatbikatı her zaman ve tamamıyla (veya hatta büyük mikyasta) bir bilgi meselesi olmaktan ibaret değildir. Eğer bu ikinci gruptaki terakkileri daha yakından inceleyecek olursak şöyle bir durum tespit edebiliriz: Zirai işletme içerisindeki işçi talebi ve iş organizasyonu ile ilgili bazı zirai işletmecilik meseleleri ile, çiftçi ailesinin devamlı bir gelire olan ihtiyacı veya çiftlik dahilinde gıda maddeleri ve yemler istihsalı lüzumu gibi diğer bazı dış faktörler, muayyen hallerde, zirai terakkilerin tatbikatında evvelce bahis mevzuu edilen faktörlerden daha önemli roller oynamaktadırlar.

Bu bölümde en son olarak şu hususun da tebarüz ettirilmesi yerinde olacaktır: Teknolojik değişmelerle arazi mülkiyet ve tasarruf durumu, işletme büyüklüğü ve kuruluşu arasındaki münasebetler yukarıda kısaca izah edildiği gibi sadece bir taraflı değildir; aksine olarak, bun-

lar birbirleriyle karşılıklı bir münasebet halindedirler. Diğer bir ifade ile, yalnız mevcut arazi mülkiyet ve tasarruf durumu, işletme büyüklüğü ve kuruluşu teknolojik terakkilerin ziratte kabul ve tatbik edilmesi üzerinde müessir olmakla kalmaz; fakat aynı zamanda modern teknoloji ve istihsal tekniğinin zirai topluluklara aşılması hadisesi de hali hazır arazi tasarruf ve mülkiyet durumu, işletme büyüklüğü ve kuruluşu üzerinde, zorla muayyen değişiklikler ve ayarlamalar yapmak suretiyle tesirler icra eder. Bu ifademizi ispat zımında Türkiye'nin son zamanlarda geçirdiği bir tecrübeyi misal olarak zikredebiliriz. Filhakika, nisbeten kısa bir zaman zarfında başarı ile tatbik edilen oldukça geniş bir zirai makinalaşma programı, memleketin arazi mülkiyet ve tasarruf sistemi, işletme büyüklüğü ve kuruluşu üzerinde önemli tesirler icra etmiştir. Türkiye ziraatında motor kuvveti ve diğer zirai makineler kullanılmasının yaptığı tesirleri incelemek üzere Siyasal Bilgiler Fakültesince yapılan anket ve araştırmalardan, evvelce kasaba ve şehirlerde oturarak arazilerini başkalarına işleten mülk sahiplerinin kısmen bilfiil çiftçi durumuna geçtikleri, başkalarının arazilerinde ortakçı olarak çalışanların ellerinden bu arazilerin alındığı ve bir kısım ortakçı çiftçilerin işçi durumuna düştükleri veya daha az verimli boş araziler üzerinde kendi kendine yetmeğe çalışan zirai işletmeler kurmağa teşebbüs ettikleri, kiracılığın ortakçılık ve yarıcılık aleyhine olarak arttığı ve geliştiği, umumiyetle makineleşmiş zirai işletmelerin sahaca genişledikleri ve daha toplu bir birlik olma temayülü gösterdikleri sarıh bir şekilde tespit edilmiş bulunmaktadır.

IV — *Arazi Reformu ile Ziraatte Teknolojik Terakkiler Arasındaki Münasebetler:*

Bir çok memleketler tarafından geçirilen tecrübeler göstermektedir ki modası geçmiş, kusurlu ve elverişsiz bir arazi tasarruf ve mülkiyet sistemi, zirai istihsalın gerilemesi ve azalması üzerindeki fena tesirleri ve bir çok sosyal problemlerin kaynağı olması yanında, aynı zamanda, teknolojik gelişme programlarının tatbikini önliyen kuvvetli bir mania ve zirai terakkinin seyrini güçleştiren bir dar-boğaz (bottle-neck) haline de gelebilir. Bu itibarla, muayyen bir memleket veya bölgede bir teknolojik kalkınma programı tatbiki tasarlanırken ilk evvelâ şu soruların cevaplandırılmaları zarurî bulunmaktadır:

Hangi nevi arazi mülkiyet ve tasarruf sistemi, işletme büyüklüğü ve kuruluşu ve zirai iskân tipi; ziraat istihsal ve gelirlerini artıracığı, çiftçi sınıflarının hayat seviyelerini yükselteceği ve netice itibariyle ziraatin memleket millî gelirine yapacağı net iştirak miktarını azami hale getireceği kalkınma hareketinin önderleri tarafından tasavvur edilen

teknolojik terakkileri en fazla teşvik edecektir veya bu terakkilere en az mani olacaktır? Hali hazır şartlar bu bakımdan tatmin edici durumda mıdır? Eğer değilse, bu şartlarda ne türlü islahat yapmak lâzımdır?

Yukarıdaki soruların cevaplarını araştırırken umumiyetle arazi reformu mefhumu ile karşı karşıya gelmemek imkânsızdır. Arazi reformu mefhumu bu seminere evvelce takdim edilen bir tebliğin mevzuunu teşkil etmiş ve orada büyük bir selâhiyetle incelemiştir. (*) Bu muğlak meselelerin teferruatına girmeden ve adı geçen tebliğde söylenenleri tekrar etmeden arazi reformu mefhumunun kısa bir tarifini yapmak ve bu mefhumun burada incelemekte bulunduğumuz mevzu ile ilgili bazı hususiyetlerine işaret etmek yerinde olacaktır.

Geniş manasıyla arazi reformu, toprakla o toprağı işliyen kimse arasındaki münasebetleri islah etmek gayesiyle devlet tarafından alınacak her türlü tedbirleri ve yapılacak icraatı ifade etmektedir. Devletçe girişilen bu faaliyetler aşağıdaki esas şekillerden birisini veya bir kaçını içerisine alabilir: Büyük arazi mülklerinin, ekseriyetle istimlâk yolu ile parçalanması ve bu parçaların araziyi fiilen işliyen çiftçilere dağıtılması; *absentee* arazi mülkiyetinin, yani şehir ve kasabalarda oturmak suretiyle ziraat arazisine tesahüp usulünün ilgası ve men'i; kendi arazisini işleme usulünün teşviki ve alâkalıları mülk sahibi yapmak suretiyle kiracılık ve ortakçılığın azaltılması; devlet mülkiyet ve tasarrufunda bulunan ziraat arazisinin toprağı bulunmayan köylülere dağıtılması; kamu mülkleri veya islah suretiyle yeniden kazanılan araziler üzerinde plânlı yerleştirmeler yapılması; küçük ve parçalanmış şahsi arazi mülklerinin konsolide edilmesi ve optimum ekonomik büyüklükte ziraat işletmeleri halinde birleştirilmesi; kanuni mevzuat tedvini suretiyle kendi kendine yeten ziraat işletmelerinin yaratılması ve bunların idame ettirilmesi; zirai kiracılık şartlarının, arazi kiralalarının ve kiralama usullerinin islahı ve kontrol edilmesi ve optimum ekonomik büyüklükte ziraat işletmeleri halinde birleştirilmesi; kanuni mevzuat tedvini suretiyle kendi kendine yeten ziraat işletmelerinin yaratılması ve bunların idame ettirilmesi; zirai kiracılık şartlarının, arazi kiralalarının ve kiralama usullerinin islahı ve kontrol edilmesi; ve nihayet, kadastro ve tapu işlerinin tanzim olunması. Bunlara ilâveten, zirai kredi, vergileme, işçiler ve marketing şartlarının islahını istihdaf eden tedbirler de umumiyetle zirai reform hareketinin mütemmim cüz'ü ve yardımcısı olarak telâkki edilirler.

(*) "Concept of Land Reform" başlığını taşıyan bu tebliğ Minnesota Üniversitesi Profesörlerinden Dr. Parsons tarafından hazırlanmış ve seminerde okunmuştur.

Umumi olarak ifade etmek icabederse, arazi reformu çok muğlak ve aynı zamanda çok hassas bir mesele olup, çeşitli menfaat gruplarının itirazları ve mukabil taziyikleri yüzünden, bu harekette başarı elde etmek hiç bir zaman kolay olmamaktadır. Bundan dolayıdır ki arazi reformu daha bidayetden çok iyi bir şekilde hazırlanmalı ve organize edilmeli, memleketin ekonomik ve sosyal şartlarına ve özel ihtiyaçlarına uygun bir hale getirilmelidir. Her ne kadar muhtelif memleketlerin karşılıklı olarak birbirlerinin tecrübelerinden istifade etmeleri mümkün ise de, her hangi bir memleketin, bir arazi reformu hareketini "hazır elbise" gibi imal edilmiş bir halde başka bir memlekette aynen kopya etmesi hemen hemen hiç bir zaman mümkün olmamaktadır. Bu sebeple, bir devletin kendi memleketine en uygun gelecek olan reform tedbirlerini tedvin ve tatbik etmedeki rolü çok önemli olup hangi şartlar altında olursa olsun bundan feragat etmesi mümkün ve doğru değildir. Bu bakımdan arazi reform hareketleri ile ziratte teknolojik terakkiler elde edilmesi gayesiyle sarf olunan gayretler arasında bir nevi benzerlik mevcuttur, denebilir. Zira, yukarıda temas edildiği üzere, teknolojik yeniliklerin yaratılmasında olduğu kadar bunların ziraate tatbik edilmesinde de muayyen nisbette devlet teşvik ve himayesine lüzum ve zaruret mevcut bulunmakta idi. Eğer teknolojik kalkınma ve arazi reformu hareketlerinin birleştirilmesiyle bunlardan yalnız birisinin ve yahut her ikisinin birden daha müessir bir şekilde tatbik ve idare olunabileceği tahakkuk ederse, mahiyetlerindeki benzerlik dolayısıyla bu programları birleştirmek bir hayli kolay olabilmektedir.

Arazi reformu tedbirleri, çiftçilerin teknolojik terakkileri kabul ve tatbik etmelerine bir kaç yoldan yardım edebilir. Birinci olarak, umumiyetle arazi reformları, çiftçilere daha fazla iktisadî ve içtimaî emniyet sağlamak suretiyle onları yenilikleri yapmağa teşvik eder ve cesaretlendirir. Evvelce işaret edildiği üzere, bir çok teknolojik değişiklikler, yenilikleri başarmak maksadıyla ekonomik kaynaklarını ve gayretlerini risk altına sokanların bu değişikliklerden istikbalde doğacak menfaatleri elde edebilmelerini garanti altına alacak şekilde arazi tasarruf ve mülkiyet şartlarının emniyet içinde bulunmasına lüzum gösterir. Keza, bir çiftçinin bu değişimleri yaparken, işlediği araziye ve diğer ekonomik kaynakları dilediği gibi istismar edebilecek şekilde hareket serbestliğine sahip bulunması da icabeder. Kusurlu bir arazi mülkiyet ve tasarruf sisteminin hakim olduğu yerlerde çiftçiler hem iktisadî emniyetten, hem de hareket hürriyetinden mahrum olabileceklerine göre, bu kimselerin daha iyi teknik metod ve vasıtaları adapte edebilmelerini temin için önceden gerekli arazi reform tedbirlerinin alınmasına lüzum ve ihtiyaç vardır. Bu noktai nazardan, toprağın onu işli-

yen mülkiyetinde bulunması, birinci derecede elverişli bir hali temsil eder. Arazi sahibi ile kiracı arasında iyi bir şekilde tanzim ve murakabe edilen kontratların mevcut bulunduğu zirai kiracılık şekilleri ise bir çok ahvalde mülkiyete çok yaklaşan tatmin edici bir durum yaratır. Ziraatte kiracılığın yaygın olduğu mahal ve hallerde, kâfi derecede uzun kira müddetinin derpişi, ve aynı zamanda hem kiracının hem de mülk sahibinin hak ve menfaatlerini koruyan kira şartlarının basit ve çok vazih hukuki hükümler şeklinde kira kontratında yer alması zaruridir. Keza aynı kontratta, zirai işletmede kullanılan istihsal tekniğini islah gayesiyle kiracının her türlü yatırımlar yapabilmesini sağlayacak hükümlerle, kira müddeti sonunda bu islahatın kiracı tarafından istismar edilmeyen kısmı karşılığı olarak mülk sahibinin kiracıya âdil bir tazminat vermesini mecburi kılan hükümlerin kaydedilmiş bulunması çok lüzumlu ve önemli olduğu kadar, aynı zamanda, burada incelemekte bulunduğumuz mevzu ile pek yakından alâkalı bulunan hususlardır.

Yakın tarihte bir çok memleketlerin geçirdikleri tecrübeler tekrar tekrar ispat etmiştir ki iyi tanzim ve idare edilen arazi reformları zirai istihsalin müessiriyetini ve yekûn hasılayı artırmakta, ve bu yoldan çiftçi sınıfların gelirlerini yükseltmektedir. Bu suretle gelirleri artan çiftçiler eskisine nazaran daha fazla tasarrufta ve yatırımda bulunabilmektedirler. Tabii olarak bu yatırımların bir kısmı teknolojik terakki kanallarına akacaktır, veyahut iyi bir zirai yayım servisi yardımı ile bu akım sağlanabilmektedir. Bu duruma göre, arazi reformu, teknolojik terakkiye vasıtalı olarak yardım eder ve bu terakkinin sür'atini artırır, diyebiliriz.

Arazi mülklerinin küçük parçalara bölünmüş bulunması ve bir işletmeye ait tarlaların dağınık bir halde ve gayri muntazam şekillerde olmaları, kusurlu arazi mülkiyet ve tasarruf sisteminin cari bulunduğu bölgelerde çok rastlanan bir durum olduğu ve bu halin istihsal ve tabii kaynakları koruma teknik ve metodlarından en doğru ve elverişli olanlarının kullanılmasına umumiyetle müsait bulunmadığı herkesçe bilinen vâkıalardır. Arazi reformları bu kusurları ortadan kaldırdığı, işletme büyüklük ve kuruluşunu islah ettiği nisbette çiftçiler tarafından daha iyi istihsal ve koruma metod ve vasıtalarının kullanılmasına müsait bir zemin hazırlanmış ve böylece teknik terakkinin tatbikatı kolaylaştırılmış olur. İşte arazi reformunun ziraatte teknolojik terakki temini hususunda yardım yapabileceği ve faydalı olabileceği diğer bir sahada budur.

Dünyanın bir çok zirai cemiyetlerinde rastlanan kültür bakımından gerilik, cehalet, ve halen mevcut hayat şartlarının islahı hususunda bir

arzu duyulması gibi hallerin, ekseriya bu cemiyetlere hakim olan elverişsiz arazi mülkiyet ve tasarruf sistemleri ile çok yakından alâkalı olduğu görülmüştür. Arazi reformu, bu gibi sosyal hastalıkları tedavi ettiği nisbette her türlü kalkınma hareketleri ve bilhassa teknolojik terakiler için daha elverişli bir muhit (millieu) yaratılmış olacaktır. Tecrübeler göstermiştir ki muvaffak olmuş bir arazi reformu zirai cemiyetlere daha az kaderci (fatalist), daha az gelenekçi ve daha fazla ümit dolu bir hayat görüşü (mentalite) getirmektedir; ve bu suretle de teknolojik terakkiyi teşvik etmektedir.

Yukarıda verilen kısa izahat arazi reformunun, teknolojik terakkilerin üzerine inşa edilmesine yarayacak çok sağlam bir temel vazifesini nasıl görebileceğini, ve keza bu reformların, doğrudan doğruya veya vasıtalı şekillerde, ziraate yeni tekniğin ve ileri metodların aşılması hususunda nasıl yardımcı olabileceğini belirtmiş bulunmaktadır. Bu izahat ve vâkıalar mantikî olarak bizi şu neticeye sevketmektedir: Arazi mülkiyet ve tasarruf sisteminin kusurlu bulunduğu zirai bir cemiyette teknolojik terakkiyi başlatmanın lüzumlu bir şartı evvelâ bu toplulukta bir arazi reformu yapmaktır. Mamafi, bu ifademizden, arazi reformunun her derde deva olduğu, zirai istihsal tekniği seviyesini yükseltmek de dahil olmak üzere, her türlü zirai meseleleri hal edebileceği manası da çıkarılmamalıdır. Arazi reformuna bu kadar geniş bir mana ve büyük bir ehemmiyet atfetmek, onu olduğundan çok daha önemli göstermeğe çalışmak, ve aynı zamanda, çok veçheli ve muğlak olan iktisadî kalkınma ile ilgili şartlardan bir çoğunu ihmal etmek demek olurdu.

V — *Mevzuun Orta Doğu Ziraati Bakımından Mana ve Ehemmiyeti:*

Ziraatte teknolojik terakki ve arazi reformu mevzularını, yukarıda olduğu gibi umumi manalarıyla inceledikten sonra, şimdi de bakışlarımızı bilhassa Orta Doğu memleketleri ziraatine çevireceğiz ve orada mevcut olan durumu, karşılaşılan şartları ve meseleleri daha yakından gözden geçireceğiz. En son olarak da Ziraatte teknolojik terakki elde edilmesinde arazi reformunun oynayabileceği rol hakkında nazari bir model çerçeve kurmağa çalışacağız.

Dünyanın geniş bir bölgesini işgal etmekte olan Orta Doğu memleketleri, her ne kadar milli iktisatları bakımından büyük farklılıklar göstermekte iseler de, gene de bu memleketlerin bazı müşterek hususiyetleri mevcut bulunmaktadır. Bundan dolayıdır ki, büyük bir hataya düşmeden, bunların hepsi hakkında aşağı yukarı doğru olabilecek bir kaç umumileştirme yapmak mümkün olabilmektedir. Bu umumileştirmelerin ilki olark, bütün Orta Doğu memleketlerinin esas itibariyle ziraatçı memleketler olduğu, diğer bir ifade ile, bu memleketler milli

ekonomilerinin ziraat temeline dayandığı ileri sürülebilir. Umumiyetle Orta Doğu memleketlerinde endüstrileşme nisbeti düşük ve her türlü sanayi henüz başlangıç safhasında olup, ulaştırma sektörü ve dahili piyasa sistemi yeter derecede inkişaf etmemiş, hizmet endüstrileri daha gelişmelerine yeni başlamış durumda bulunmaktadır. Bu vâkıalar muvacehesinde Orta Doğu memleketlerinin hepsini de marûf tabiriyle "iktisaden az gelişmiş ekonomiler" grubu içerisine ithal etmek mümkündür. Bir iki istisnası ile bu memleketlerin ekserisinde zirai istihsal durgun, ferdî ve yekûn hasıllar mahdut olup çiftçi gruplarına ancak çok düşük gelirler temin edebilmektedir. Bundan dolayıdır ki bu memleketler köylü sınıfları arasında fakrû-zaruret istisna olmaktan ziyade umumi bir kaide halini almaktadır.

Bir an için fizikî ve coğrafî tahditleri bir kenara bırakır ve ziraatin geri kalmasını, istihsalin kıt ve durgun olmasını icabettiren diğer önemli sebepleri araştırarak, umumiyetle çok düşük olan zirai teknoloji seviyesi ile ziraatte hâlâ kullanılmakta olan Orta Çağa mahsus iptidaî istihsal metod ve vasıtalarının bu durumdan en fazla mes'ul bulunduğunu müşahede ve tespit ederiz. Mamafî, meseleyi daha yakından incelediğimiz takdirde, bölge ziraatında düşük bir teknik seviyesinin hüküm sürmesine çeşitli faktörlerin sebep olduğunu ve bu hususta ehemmiyetli tesirler yaptığını görürüz. Bahis mevzuu edilen mütenevvi ve muğlak faktörleri bu etüd noktai nazarından aşağıdaki gibi iki grup altında toplamamız mümkün olabilmektedir :

1) Bölgeye dahil memleketlerin ziraat sektörlerinde yeter derece ve sür'atte bir sermaye terakkümünün mevcut olmaması;

2) Bölgenin mahalli şartlarına ve imkânlarına intibak ettirilmiş teknolojik ilerleme şekillerinin Orta Doğu memleketlerinde ya tamamıyla yokluğu, yahut bunlardan kâfi miktarlarda mevcut bulunmaması; veyahut bu gibi denenmiş yenilikleri çiftçilere ulaştıracak münasip kanalların henüz kurulmamış olması.

Bu iki gruba dahil faktörlerin her birisi ayrıca incelenmeğe lâyıktır. Aşağıdaki paragraflarda bunlar birer birer ele alınmakta, herbiri üzerinde kısaca durulmaktadır.

Ziraat sektöründe yeter miktar ve nisbette sermaye teraküm edememesinin başlıca sebeplerinden birisi, umumiyetle çiftçi sınıflarının çok düşük seviyede gelir elde etmeleridir. Çiftçi gelirlerinin düşük olmasında ise ferdî zirai istihsal miktarının mahdutluğu büyük mikyasta amil olmaktadır. Ekseri çiftçilerin ancak asgari aile geçim seviyesinde veya bunun altında yaşamakta buldukları bir yerde bu kimselerin

hememen hemen hiç bir tsarrufta bulunmalarının mümkün olmadığı herkesçe bilinen bir hakikattir. Hatta bu gibi cemiyetlerde çiftçiler, sadece ailelerinin idamei hayat edebilmelerini temin maksadıyla mütemadiyen başkalarına borçlanmak mecburiyetinde kalacaklarından zirai cemiyetin menfi tasarrufta bulunması icabeder. Netekim realitede bir çok yerlerde böyle bir durum bilfiil tespit edilebilmektedir.

Bir bakıma yukarıdaki paragrafta sebep ve netice birbirine karıştırılmış gibi görünmektedir. Diğer bir ifade ile, bu paragrafta, geri kalmış ziraat ve kıt istihsal vâkıaları, çiftçilerin düşük gelir elde etmeleri ve dolayısıyla az tasarrufta bulunmaları ile neticelenen ferdî zirai istihsallerin düşüklüğü hadisesiyle izah edilmeğe çalışılmaktadır. Mamafî, bu muhakeme tarzı hatalı ve mantıksız olmayıp aslında realitede böyle tezdalı bir durum mevcut bulunmaktadır. Ve bundan dolayı Orta Doğu memleketleri ziraati, düşük ferdî istihsallerin düşük gelir seviyesine ve mahdut nisbette sermaye terakümüne sebep olduğu, ve mahdut sermaye terakümünün ise tekrardan istihsalin azalması ile neticlendiği bir fâsit daire ile çevrilmiş bulunmaktadır. Bununla beraber, bu fâsit daire sadece Orta Doğu ziraatine mahsus müstesna bir hadise değildir. Aslında, iktisaden az gelişmiş memleketlerin hepsinde rastlanan ve gelişmemiş ekonomilerin bütün sektörlerine şamil olan umumi bir derttir.

Diğer taraftan, ferdî zirai istihsalin düşük seviyede bulunması sebepleri yakından incelendiği zaman, başlıca iki faktörün bu hususta en büyük mes'uliyet payı taşıdığı görülür. Bu faktörlerden birisi, umumiyetle çiftliklerin iktisaden müessir bir işletme kurulmasına yetecek büyüklükten daha küçük olmaları, ikinci faktör ise elverişsiz bir zirai kredi sisteminin ekonomide cari olmasıdır. Ortalama zirai işletme ölçüleri, çiftlik büyüklüklerinin dağılışı, ve ziraatte küçük işletmenin hakimiyet nisbeti bakımlarından Orta Doğu memleketleri arasında az çok farklılıklar mevcut bulunmakla beraber, gene de bu bölge çiftçilerinin büyük bir ekseriyetinin pek küçük ve iktisaden verimsiz arazi parçalarını işlemeğe çalıştıkları bir vâkıa olarak karşımızda durmaktadır. Mamafî, bu hakikatin ispatı zimmında teferruatlı istatistik malûmatının burada tekrar edilmesine lüzum olmadığı da aşikârdır. İktisaden verimsiz işletmelerin Orta Doğu ziraatine hakim olması hadisesinin başlıca iki sebebi vardır. Bu sebeplerden birisi, böyle zirai nüfusunun işlenen araziye nisbetle fazla olması ve umumiyetle nüfusun sür'atle artmasına mukabil, bilhassa sanayileşmenin düşük seviyelerde olması yüzünden, ziraatten gayri ekonomi sektörlerinde istihdam imkânlarının fevkalâde mahdut bulunmasıdır. İkinci sebep ise, daha ziyade tarihî hadisatın gelişmesi mahsulü olarak, ziraat arazisinin mahdut sayıda fertlerin elle-

rinde temerküz etmesidir. Eğer miras mevzuatı ve bu kanunların tatbikatı neticesi olarak küçük bir zirai işletmenin tarlaları gayri muntazam şekilli ve dağınık parçalar halinde bulunurlarsa, zirai istihsalin daha zor ve daha verimsiz bir hale geleceği de tabiidir. Elverişli nevi ve şekillerde, mâkul şartlar dahilinde sağlanan zirai kredinin bölgede yeter miktarlarda mevcut olmayışı da çiftçinin istihsal ve marketing faaliyetlerini tahdid etmektedir. Orta Doğu memleketlerinde görüldüğü gibi, bir çok bakımlardan kusurlu olan bir piyasa ve sürüm sistemi, orta halli bir çiftçiye müstahsil gayretlerinin bütün meyvalarını devşirme imkânını vermiyeceğinden, esasen mahdud olan ferdî istihsalde elde edilecek gelirin neticede daha da düşük miktarlara ineceği muhakkaktır.

Orta Doğu ziraatinde kâfi miktarda sermaye teraküm edememesinin diğer bir sebebi, çiftçiler arasında zirai istihsalı artırma hususunda kuvvetli bir arzu ve temayülün yerleşmemiş olması, ve umumiyetle sosyal, politik ve ekonomik şartların bu istikamette teşvikler temin edememesidir. Aslında bu vâkıanın da başlıca üç sebebi vardır: (a) Araziyi işliyen ile bu araziye tesahüp edenlerin bir çok ahvalde ayrı kimseler bulunması ve neticee olarak geniş bir kiracı ve ortakçı sınıfının yaratılmış bulunması; (b) ziraat arazisine sahip olan kimselerden bir çoğunun şehir ve kasabalarda oturmaları; (c) bu iki hadisenin neticesi olarak, çiftçi sınıflarının ekseriyetinin, veya hiç olmazsa büyük bir kısmının istikbale emniyet ve itimatla bakamamalarıdır.

Bölgde ziraatinde yeter nisbette sermaye birikmemesine sebep olan faktörlerden bir diğerine, arazi sahiplerinin mütaden şehir ve kasabalarda yaşamakta buldukları bölgelerde rastlanmaktadır. Zira absenti arazi mülkiyet sisteminin bir memleket veya mahalde cari olması halinde, zirai gelirin mühim bir kısmı arazi sahipleri tarafından şehir ve kasabalarda lüks masraflar için israf edilmekte, netice itibriyle, hiç bir zaman tekrar ziraat bölgesine dönememekte ve araziye geri gömülememektedir.

Yukarıda verilen izahatı hülâsa etmek icabederse, ferdî istihsalin mahdud miktarda bulunması, şahsi ziraat gelirinin düşük seviyede olması, istihsalı artırma hususunda teşviklerin mevcut olmaması, ve zirai gelirin şehirlere akması Orta Doğu ziraatinde sermaye terakümünün geri kalmasını mucip olmaktadır. Bölge ziraatının çok düşük bir teknolojik seviyede bulunmasına, mahdud sermaye terakümü ile birlikte, diğer önemli iki faktörün, ezcümle, mahallî şartlara uydurulmuş, münasip nevi ve şekildeki teknolojik yeniliklerin yokluğu veya kıtlığı ile yeni tekniği çiftçilere nakletmeğe elverişli kanalların mevcut bulunma-

masının sebep olduğuna daha evvel yukarıda işaret etmiştik. Şimdi, son olarak zikredilen bu iki faktör üzerinde bir nebze duralım.

Her ne kadar dünyanın ileri memleketlerinde yapılan ve tatbik edilen teknolojik keşiflerin hemen hemen hepsi de Orta Doğu memleketlerinde ziraat ilminin çeşitli branşlarında veya zirai yayım servislerinde çalışan kimselere veya hiç olmazsa bunların bir kısmına malûm bulunmakta ise de, bu yenilikler, her bir memleketin, hatta belirli bir memlekette farklı bölgelerin özel şartlarına (ekolojik, ekonomik, sosyal ve hatta politik şartlara) adapte edilmedikleri müddetçe, o mahallin çiftçileri için pratik bir kıymeti haiz değildirler. Bu noktayı izah için basit bir misal vermek icabederse şunu söyleyebiliriz: Mahallî şartlara uygun mahsul neveleri ve çeşitleri ve daha bir çok gerekli şartlar sağlanmadan, başka memleketlerde büyük muvaffakiyetlerle tatbik edilmekte olan en müttekâmil münavebe usullerini Orta Anadolu köylülerinin başarı ile kullanması hiç bir zaman mümkün olmayacaktır. Orta Doğunun muayyen yerlerinde daha şimdiden ümit verici bazı teşebbüsler görünmeğe başlamış olmakla beraber, umumiyetle bu memleketlerin hepsi de tatmin edici neviden ve evsafa, yeter miktarda araştırma ve deneme imkânlarından ve vasıtalarından mahrum bulunmaktadır. Şurası muhakkaktır ki ancak mahallî şartlara tamamen intibak ettirilmiş olan teknik metod ve vasıtalar, terakki teşebbüsünün risklerini azaltabilir ve tatbikatını teşvik eder. Orta Doğuda bu gayeye erişildiği ve çok sayıda araştırma, deneme müesseseleri kurulduğu takdirde dahi, bu müesseselerin ortaya çıkaracakları hakikatları çiftçilere nakledecek, onları gerekli adımları atmağa ikna ve teşvik edecek, lüzumlu tavsiyeleri verecek, yardımlar yapacak, iyi teşkilâtlanmış bir zirai yayım veya eğitim servisinin yokluğu, bir mania olarak hâlâ karşımızda duracaktır.

Şu hale nazaran, Orta Doğu memleketlerinde zirai teknoloji seviyesini yükseltme meselesi, esas itibariyle, bu memleketlerin içtimai ve müessesevi kuruluşlarını kalkınmaya müsait bir hale getirmek ve zirai yeniliklerin kabul edilmesine elverişli bir muhit (milieu) temin etmek noktalarına irca edilebilir. Daha evvel temas ettiğimiz an'aneçilik, yeniliklere karşı şüpheli tavır takınma, cehalet, teşebbüs ve öncülük kabiliyetlerinin mahdutluğu, değişme istek ve arzusunun azlığı veya yokluğu gibi çiftçilerin şahsiyetleri ile ilgili diğer faktörlerin hepsi de teknolojik terakkilerin kabul ve tatbik edilmesi üzerinde şüphesiz az tutulmaları icabeder. Müessesesevî kuruluşun islahı nokta nazarından arazi reformu, daha başlangıçta işe yarayabilecek ve aslında da kullanılması zaruri bulunan tesirli silâhlardan birisidir. Filhakika arazi reformu, zirai işletmenin büyüklüğünü artırmak, istihsalin çoğaltılması hususunda teşvikler sağlamak, arazi gelirinin şehir ve kasabalara, zira-

atlen gayri maksatlara akmasını azaltmak suretiyle Orta Doğu memleketleri ziraatinde sermaye terakümüne yardım edebilir ve bu birikmeyi sür'atlendirebilir. Arazi reform hareketlerinin umumiyetle mütemmim cüzü'leri olarak telâkki edilen zirai kredi ve marketing sistemleri islahatı ile daha başka amme hizmetleri ve kalkınma vasıtaları sağlamağa matuf tedbirler de çiftçilerin istihsal ve gelirlerini artırmak suretiyle ziraatteki sermaye terakümünü takviye edebilirler. Böylece, Orta Doğu bölgesinde daha yüksek bir zirai teknoloji seviyesine erişilmesi için lüzumlu bulunan şartların birincisi elde edilmiş olur.

Arazi reformu ile birlikte, ve aynı zamanda, zirai araştırma ve deneme imkân ve vasıtalarının temini, elverişli bir zirai yayım servisinin yaratılması, ve bütün bu müesseselerin verimli bir şekilde hizmete konulması da lüzumludur. Bunlara ilâveten, teknolojik kalkınma hareketini sür'atlendirmek maksadıyla devletin malî yardım ve himayesi de temin edilebilir.

Çiftçi gruplarının şahsi hususiyetlerine veya kusurlarına gelince: Devletin bu maksatla takip edeceği özel bir politika, sarf edeceği gayret ve faaliyetler sayesinde bu kusur ve noksanlar zamanla telâfi edilebilir. Bölgenin zirai topluluklarında çok yayılmış bulunan an'anelere bağlılık temayülü, bu kimselere, her halü-kârda tereddüdsüz olarak ötedenberi kullandıkları metod ve vasıtalara tercih edecekleri, en elverişli ve üstün cinsten teknolojik metod ve vasıtalar sağlamak, ve ayrıca bu çiftçileri umumi kültür ve teknik bilgi sahalarında yetiştirmek suretiyle ortadan kaldırılabilir. En üstün cinsten teknolojik vasıta ve metodların temini hususu keza bir araştırma ve deneme meselesidir. Çiftçiye kabul ve tatbik etmesi için teklif ettiğimiz yenilikler, her türlü şartlar altında, uatta az müsait veya makûs şartlar altında bile üstün neticeler verecek cinsten ve avsafta şeyler olmalıdır. Zira, ancak bu suretle hareket edildiği takdirde çiftçinin itimadı tam olarak kazanılabilir. Bu mevzuda yapılacak her hata, derhal çiftçinin yeniliklere karşı olan şüphesini artırır, güvenini kaybettirir, ve onu tekrar eski usullerine avdet ettirir. Bu takdirde aynı çiftçiye değişiklikler yapmağa yeniden ikna etmek ve durumunu islah hususunda tekrar teşebbüse geçmesini temin etmek fevkalâde zor bir hale gelir. Yeni usul ve vasıtaların kabul ve tatbik edilmesi ne kadar az iktisadî risk ve gayri-muayyenlik ihtiva ederse, bu yenilikler o nisbette kolaylık ve çabuklukla çiftçiler tarafından kabul edilirler. Böylece, geride kalan ve yeniliği ilk hamlede kabul etmiyen çiftçiler arasında bir değişiklik yapma arzusu yavaş yavaş yaratılmış olur. Bu bakımdan, çiftçilerin cehalet derecesini azaltan ve onların görüş ufuklarını genişleten umumi kültür eğitiminin rolünü hiç bir zaman küçümsememelidir.

Orta Doğu memleketleri çiftçilerinin de iktisaden ileri gitmiş memleketlerde yaşayan meslekdaşlarının ötedenberi faydalandıkları teknolojik terakkilerin meyvalarından tamamiyle istifade etmek arzu ve hevesinde olduklarını, tekzip edilmekten korkmadan iddia etmek mümkündür. Bu çalışkan, dürüst, toprağına âşık ve hemcinslerini seven kimseler, bir çok yeni ve eski medeniyetleri yaratan nesillerin evlâtları, bölgenin umumi yaşama şartlarını ve hayat standardını yükseltme hususunda, teknisyen ve ilim adamlarının olduğu kadar politikacı ve devlet adamlarının da gösterecekleri her türlü alâkaya, yapacakları bilcümle yardımlara şüphesiz lâyıktırlar. Bu bölgeden fakirliği silip yok etmek, Orta Doğu ile daha ileri ve gelişmiş Garp memleketleri arasındaki uçurumu daraltma yolunda atılacak ilk adımı teşkil edecektir.

IV — H ü l â s a :

Yukarıdaki sayfalarda verilen izahat, Orta Doğu bölgesine dahil memleketlerin sanayileşmesi, arazi mülklerinin konsolide edilmesi, zirai marketing ve kredi sistemlerinin islahı vesaire gibi çeşitli mevzularda alınması lüzumlu tedbirler yanında, ve bunlara ilâveten, arazi mülkiyet ve tasarruf rejimini islahı hizmet edecek daha iyi bir müessesevî kuruluş sağlamak hususunda plânlı bir şekilde faaliyette bulunmak lüzum ve zaruretini kat'î bir şekilde ortaya koymuş bulunmaktadır. Toprağı işliylene, istikbâlde elde etmeği ümit ettiği menfaatler bakımından emniyet sağlayacak, ve aynı zamanda, arazi mülkiyeti ile toprağı işleme arasındaki ayrılığa mani olacak daha iyi bir müessesevî kuruluş, bu bölge çiftçilerinin daha fazla sermaye teraküm ettirmesine yardım edecektir. Orta Doğu ziraatında teknolojik terakkiyi sür'atlendirmenin ön şartı, bu memleketlerin ziraat sektörlerinde daha büyük nisbette ve sür'atte bir sermaye terakümü sağlamak, ve aynı zamanda, zirai yatırımlar için daha fazla teşvikler temin etmektir. Diğer bir ifade ile, bu bölge ziraatında halen olduğundan daha sür'atli teknolojik terakkiler kaydolanmasını sağlamak için evvelâ temelden, yani arazi reformundan başlamak mecburiyetindeyiz.